

конкретних змін ситуації на краще. Часто все закінчується на рівні неформального спілкування з колегами. До того ж не всі проблеми може вирішити безпосередній керівник, а звернення до вищого керівництва вимагає зусиль та часу. Тому варто звернути особливу увагу на створення реального і достатньо простого механізму подання, розгляду та реалізації пропозицій, ідей працівників підприємств, адже така практика стала потужним стимулом розвитку багатьох успішних компаній світу.

Література

1. Имаи М. Кайдзен: ключ к успеху японских компаний / Масааки Имаи. – М.: Альпина Бизнес Букс, Приоритет, 2004. – 271 с.
2. Имаи М. Гемба Кайдзен: путь к снижению затрат и повышению качества / Масааки Имаи. – М.: Альпина Бизнес Букс, Приоритет, 2005. – 345 с.
3. Коленсо М. Стратегия Кайдзен для успешных перемен в организации: эволюция и революция в организации / Майкл Коленсо. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 174 с.

УДК 316.3

Т. Ю. Нечитайло

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ОСОБИСТІ ПІДСОБНІ ГОСПОДАРСТВА ЯК ФОРМА ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуто сектор особистих підсобних господарств як напрям виробничої діяльності національних домогосподарств. Проаналізовано особливості їхнього функціонування як адаптаційного механізму домогосподарств в умовах сучасних кризових соціально-економічних явищ.

Ключові слова: домогосподарство, особисте підсобне господарство, виробнича діяльність, особисте селянське господарство, самозайнятість, земельна ділянка.

В статье рассматривается сектор личных подсобных хозяйств как направление производственной деятельности национальных домохозяйств. Проанализированы особенности их функционирования в качестве адаптационного механизма домохозяйств в условиях современных кризисных социально-экономических явлений.

Ключевые слова: домохозяйство, личное подсобное хозяйство, производственная деятельность, личное сельское хозяйство, самозанятость, земельный участок.

The article considers the sector of private farms as the direction of the production of national households. Also analyzed the features to function as a adaptation mechanism of households in contemporary socio-economic crisis phenomena.

Keywords: household, private farms, production activities, family-unit agriculture, self-employment land.

© *Т. Ю. Нечитайло*, 2009

Сучасний період становлення національної економіки супроводжується низкою трансформаційних процесів, що впливає на стан і розвиток домогосподарств України. Нездатність суспільного виробництва задовольнити потреби споживачів, негативні тенденції в соціально-економічному житті країни вимагають від населення певних пристосувань. Тому на сучасному етапі становлення національного сектору домогосподарств можна спостерігати активізацію вироблення ними адаптаційних механізмів. Насамперед це стосується діяльності виробничого характеру.

Сектор особистих підсобних господарств як один із функціональних напрямів діяльності домогосподарств, процеси їхнього формування та розвитку цікавлять багатьох учених та науковців. Цією тематикою займаються такі дослідники, як В. Я. Месель-Веселяк, В. В. Носік, Т. О. Коваленко, О. М. Онищенко, В. І. Лебідь, А. С. Лисецький, Л. Ю. Мельник та ін. Автори приділяють значну увагу дослідженню становлення та функціонування особистих підсобних господарств, розкриттю сутності власне поняття цього як соціально-економічної та правової категорії, виявленню основних правових норм існування цього сектору виробничої діяльності домогосподарств.

Тенденції розвитку економіки країни мають безпосередній вплив на рівень благоустрою населення (домогосподарств). Тому домогосподарства, прагнучи покращити рівень свого добробуту, займаються певними видами виробничої діяльності, в тому числі й веденням особистих підсобних господарств.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування особистих підсобних господарств як одного з провідних напрямів адаптації національних домогосподарств до нових соціально-економічних умов.

У результаті трансформаційних перетворень у національній економіці відбулося чітке виділення певних напрямів виробничої діяльності українських домогосподарств, яким раніше не приділялося належної уваги. Такі види функціонування здійснюються домогосподарствами з метою отримати основний чи додатковий прибуток і включають:

- підприємницьку діяльність, пов'язану з виробництвом сільськогосподарської продукції для власного споживання або для отримання доходу від її реалізації чи обміну;
- індивідуальну сімейну торгівлю, тобто діяльність, пов'язану з продажем різноманітних товарів, крім нерухомості;
- особисті підсобні господарства (ОПГ).

Аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази дає підстави зробити висновок, що немає чіткого визначення терміна *особисте підсобне господарство*. Йдеться про те, що ОПГ є формою виробничої діяльності домогосподарств, яка здійснюється фізичними особами за рахунок власної праці на земельних наділах з метою виробництва, переробки, споживання сільськогосподарської продукції, задоволення власних потреб та отримання додаткового прибутку. ОПГ може вестися як однією, так і кількома особами, а також носити приватний чи колективний характер власності. Стосовно майна, яким володіють ОПГ, у законодавстві України не закріплено конкретних обмежень щодо об'єктів володіння. Це може бути майно споживчого і виробничого характеру. Наприклад, земельні ділянки, насадження, засоби виробництва, худоба, житлові будинки, транспортні засоби тощо [1, с. 196, 198].

Звернемо увагу на те, що в розрізі поняття *особисте підсобне господарство* в Україні використовується такий термін, як *особисте селянське господарство* (ОСГ) [2]. Суттєвою його відміною від ОПГ є розміщення в сільській місцевості. Його значення визначено Законом України “Про особисте селянське господарство”, який прийнято Верховною Радою України 15 травня 2003 року. В цьому законі зазначено основні соціально-економічні та правові засади господарської діяльності фізичних осіб, які в минулому отримали земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства, головні організаційно-правові норми здійснення господарської діяльності в межах ОСГ. Згідно із законом ОСГ – це господарська діяльність фізичних осіб, які є членами однієї родини і проживають разом, без створення юридичної особи. Діяльність ОСГ пов’язана з виробництвом, переробкою і споживанням сільськогосподарської продукції з використанням майна ОСГ для задоволення власних потреб та реалізації її на ринку, з наданням послуг у сфері сільського зеленого туризму [3].

У зарубіжній літературі подібну форму сімейного господарювання називають *family-unit agriculture*, або сімейним веденням сільськогосподарського виробництва. Діяльність ОСГ направлена на забезпечення прожиткового мінімуму сільських домогосподарств, тобто домашніх господарств, які проживають у сільських поселеннях.

В умовах посилення безробіття в сільській місцевості ОСГ стали головною сферою зайнятості для селян та основним джерелом покращення їхнього благоустрою [4]. ОСГ є формою господарювання з такими властивими ознаками, як зайнятість усіх членів домогосподарства, самостійність в організації виробничої діяльності та розподілі вироблених продуктів й отриманих доходів. Із переходом до ринкових відносин відбулося помітне посилення товарного характеру ОСГ. Тобто якщо раніше ОСГ працювали лише з метою задоволення власних потреб у продуктах харчування, то сьогодні, в умовах трансформації національної економіки, вони частково реалізують свою продукцію на ринку та отримують відповідні прибутки. Базою для цієї форми господарювання є індивідуальна чи сімейна праця, земельні наділи, на яких здійснюється сільськогосподарська діяльність (городи, дачі, присадибні ділянки тощо), власність на особисте майно та засоби виробництва.

Діяльність ОСГ проводиться та контролюється з боку його членів і не є підприємницькою, оскільки це суперечить Закону України “Про підприємництво”. Відносини щодо ведення ОСГ визначаються та регулюються Конституцією України, Законом України “Про особисте селянське господарство”, Земельним кодексом України, Цивільними кодексом України тощо [2].

Після видання Декрету Кабінету Міністрів України “Про приватизацію земельних ділянок” від 26 грудня 1992 року, яким визначено порядок, строки та умови передачі землі у власність громадянам з метою ведення ОПГ, власність ОПГ поповнилась головним фактором сільськогосподарського виробництва – землею. Як свідчать статистичні дані Держкомстату України, у структурі ОПГ, що володіють земельними ділянками, переважають сільські (на 61,1% за даними на 2007 р.). Причому ринковий характер для міських ОПГ із земельними наділами є менш характерним, що підтверджують показники вирощування продукції лише для власних потреб, здачі землі в оренду, використання ОПГ тільки для відпочинку тощо (табл.).

Характеристика особистих підсобних господарств України, 2007 р. *

Таблиця 1

Показник	Усі домогосподарства	У т.ч. проживають у поселеннях	
		міських	сільських
Кількість домогосподарств, усього, тис.	17431,1	11988,6	5382,5
Кількість домогосподарств, які мають земельні ділянки, тис.	9846,5	4522,8	5323,7
Частина від загальної кількості, %	56,8	37,8	98,9
Розподіл домогосподарств, які мають земельні ділянки, за розміром площі землі, що вони використовують, %:			
10 соток і менше	35,7	71,8	5,2
10,1–25 соток	17,5	20,1	15,2
25,1–50 соток	10,9	4,5	16,3
50,1–100 соток	9,9	1,5	17,0
1,1–2 га	4,9	0,1	9,0
2,1–5 га	9,4	0,9	16,6
5,1–10 га	8,1	1,0	14,1
10,1 га і більше	3,6	0,1	6,6
Разом	100,0	100,0	100,0
Розподіл земельної площі за видом її використання домогосподарством серед домогосподарств, які мають земельні ділянки, %:			
- для вирощування продукції лише для власних потреб	15,7	43,0	14,0
- для вирощування продукції для власних потреб і на продаж			
- здається в оренду	10,4	8,1	10,6
- лише для випочинку	72,4	47,7	73,9
- тільки почати освоювати та інше	0,0	0,2	0,0
Разом	100,0	100,0	100,0

* За даними вибіркового обстеження Держкомстатом України соціально-демографічних характеристик домогосподарств України 2007 року

Земельним кодексом України визначено обмеження щодо розміру земельної ділянки, яка використовується для ведення підсобного господарства, а саме максимальний розмір 2 га [5].

Важливим є той факт, що ОПГ розглядаються не лише як форма господарювання, виробничої діяльності, але і як напрям самозайнятості населення. Характерно також, що ОПГ є своєрідними індикаторами стану національної економіки та суспільного виробництва. У процесі економічних досліджень встановлено, що економічні показники рівня життя населення безпосередньо відображаються на відношенні до власного ОПГ. Так, при покращенні добробуту населення члени ОПГ знижують рівень активності праці і приділяють йому увагу як до місця проведення відпочинку та покращення здоров'я (особливо у містах).

Звичайно, діяльність ОПГ не є такою ефективною, як суспільне виробництво, оскільки не в змозі забезпечити сім'ю всіма необхідними споживчими благами. Але в умовах сьогодення, коли економіка країни не є стабільною, ОПГ забезпечують необхідний мінімум товарів і послуг.

У процесі трансформаційних перетворень економіки країни відбуваються певні адаптаційні зміни функціонування національних домогосподарств. Якщо раніше вони ототожнювалися лише з веденням побуту та споживчою спроможністю, то сьогодні можна говорити про розширення меж характеру їхньої виробничої діяльності.

ОПГ є одним з напрямів виробничої діяльності домогосподарств та формою адаптації до кризових економічних явищ. За умов підвищення рівня безробіття ведення ОПГ забезпечує часткову зайнятість населення та сприяє підвищенню рівня добробуту домашніх господарств. Такі переваги ОПГ, як самозайнятість, висока інтенсивність праці, самостійне регулювання обсягів та потреб виробництва, дає підстави вважати їх ефективною формою організації виробничої діяльності домогосподарств, що активно функціонує в сучасних соціально-економічних умовах країни.

Література

1. Лебідь В. І. Поняття особистого підсобного господарства громадян як правової категорії / В. І. Лебідь. – К.: КМ “Akademia”, 2001. – С. 196–199. – (Наукові записки. Т. 19)
2. Закон України “Про особисте селянське господарство” // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 56. – С. 13–15.
3. Науково-практичний коментар до Закону України “Про особисте селянське господарство” / [Носік В. В., Коваленко Т. О., Лебідь В. І., Марченко С. І.]. – К.: Кондор, 2004. – 252 с.
4. Мельник Л. Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики / Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 3–10.
5. Земельний кодекс України: за станом на 17 листопада 2005 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парламентське вид-во, 2005. – 96 с.
6. Кільницька О. С. Особисте підсобне господарство населення як форма самозайнятості в сільському господарстві / О. С. Кільницька // Економіка АПК. – 1998. – № 11. – С. 93–95.

7. Конституція України (Основний закон). – Львів: За вільну Україну. – 1996. – 64 с.

УДК 330.322.54 :63

Ю. М. Хвесик
ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК РЕГІОНУ

Визначено засади інвестиційного потенціалу агропромислового комплексу регіону; вирішено завдання щодо збільшення обсягів інвестиційних ресурсів в АПК регіону, невідповідність фактичного стану залучених інвестицій наявному інвестиційному попиту.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, інвестиції, інвестиційне споживання, залучення та використання фінансових ресурсів.

Определены принципы инвестиционного потенциала агропромышленного комплекса региона; решена задача относительно увеличения объемов инвестиционных ресурсов в АПК региона, несоответствие фактического состояния вовлеченных инвестиций имеющемуся инвестиционному спросу.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, инвестиции, инвестиционное потребление, привлечение и использование финансовых ресурсов.

The principles of the investment potential of the agrobusiness of region is determined; the task that relative to increase of the volumes of investment resources in agrocomplex of region is solved, nonconformity of the actual state of the implicated investments to the existing investment demand.

Keywords: investment potential, investment, investment consumption, attraction and the use of the financial resources.

Проблеми формування та використання інвестиційного потенціалу держави та її регіонів належать до найактуальніших для вітчизняної науки. Це обумовлено: по-перше, інтеграцією України у світове співтовариство; по-друге, зміною моделі формуванням фінансової бази, головними елементами якої є процеси створення додаткового продукту, його заощадження, нагромадження та капіталізація; по-третє, стабілізацією ринкових перетворень та відновленням нормальної інвестиційної діяльності у всіх галузях регіональної економіки; по-четверте, формуванням сукупного та внутрішнього інвестиційного потенціалу регіональної господарської системи; по-п’яте, підвищенням інвестиційної привабливості національної економіки та регіонів України.

Ці обставини дають можливість стверджувати, що саме рівень розвитку інвестиційних процесів у АПК формує в сучасних умовах стратегічну основу сталого економічного розвитку регіонів України та держави в цілому.